

УДК 330.341.426

Лакіза Вікторія Володимирівна

старший викладач

*кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка»*

Лакиза Виктория Владимировна

старший преподаватель

*кафедры менеджмента и международного предпринимательства
Национальный университет «Львовская политехника»*

Lakiza Viktoriia

Senior Lecturer of the

*Department of Management and International Business
Lviv Polytechnic National University*

Пенгрин Святослав Михайлович

студент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва

Національного університету «Львівська політехніка»

Пенгрин Святослав Михайлович

студент кафедры менеджмента и международного предпринимательства

Национального университета «Львовская политехника»

Penryn Sviatoslav

Student of the

Lviv Polytechnic National University

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ В УКРАИНЕ INDUSTRIAL TOURISM IN UKRAINE

Анотація. У роботі досліджено стан та перспективи розвитку індустріального туризму в Україні, сформовано основні проблеми розвитку даної галузі, а також визначено місце індустріального туризму поміж інших видів туризму, популярність яких є високою на території нашої країни.

Ключові слова: туристичні потоки, індустріальний туризм, туристичні послуги, регіональний поділ, промислова спадщина.

Аннотация. В работе исследовано состояние и перспективы развития индустриального туризма в Украине, сформированы основные проблемы развития данной отрасли, а также определено место индустриального туризма среди других видов туризма, популярность которых высока на территории нашей страны.

Ключевые слова: туристические потоки, индустриальный туризм, туристические услуги, региональное деление, промышленная наследие.

Summary. The article analyzes the state and prospects of the development of industrial tourism in Ukraine, generates the main problems of the development of this industry, and also determines the place of industrial tourism among other types of tourism, the popularity of which is high in our country.

Key words: tourist flows, industrial tourism, tourist services, regional division, industrial heritage.

Постановка проблеми. Сьогодні індустрія туризму є одним із секторів світової економіки, що розвивається найбільшими темпами. Туристична сфера вже в найближче десятиліття вийде на перше місце у величині світового експорту. Країна-

ми, потоки туристів із яких будуть найбільшими, є країни із розвинутою економікою, а саме: США, Японія, Китай, Німеччина, Великобританія.

В національній економіці України ринок послуг займає одне з провідних місць. Бізнес, пов'язаний

з туризмом, представляє сьогодні найбільш перспективний та прогресивний напрям розвитку даного ринку. Сьогодні туристичною діяльністю та бізнесом, що пов'язаний з туризмом, в Україні займається понад 1,6 тис. фірм, в яких зайняті 100 тис. осіб [1, с. 3].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дослідження різноманітних аспектів ринку туристичних послуг знайшли своє відображення в працях таких українських вчених, як О. О. Любіцева, М. П. Кричала, С. Ю. Цьохла та багато ін. З російських науковців, які досліджували дане питання, можемо виокремити М. Б. Біржакова, В. С. Боголюбова. Також хотілося б відзначити праці британського вченого Еріка Г. Е. Зелаува.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поглиблений аналіз літературних джерел дає нам можливість в загальному здійснити оцінювання індустріального туризму в Україні, та визначити промислові об'єкти, які на даний час мають досвід прийому туристів. Однак не дає змоги виокремити місце індустріального туризму поміж інших видів туризму, а також визначити індустріальні пам'ятки, які мають потенціал для розвитку даного виду туризму.

Мета статті. Враховуючи вищевикладене, основною метою статті є дослідження шляхів розвитку промислового туризму на базі об'єктів, які належать до промислової спадщини України.

Виклад основного матеріалу. Туристичний ринок України належить до реформованого типу національного туристичного ринку, який характеризує країни перехідного типу, що формують ринкові структури, де переважає міжнародний туризм імпортного спрямування, а також які переважно постачають туристів. Останніми роками в Україні значного розмаху набуває внутрішній туризм. Його розвиток є надзвичайно стрімким. Щороку все більше і більше українців надає перевагу подорожам по своїй країні, цьому існує декілька причин:

- витрати на подорожі є меншими, ніж за кордоном;
- в Україні зосереджено багато унікальних локацій, які маловідомі і не досліджені;
- через фото і відеоматеріали, викладені в мережі інтернет, виникає можливість представляти іноземцям красу українських культурних і природних надбань.

Становлення та поширення нових видів туризму також забезпечуються глобалізаційними процесами та науково-технічним прогресом. Адже інтернаціоналізація економік та запровадження новітніх наукових технологій сприяє виникненню та розвитку абсолютно нових напрямків у туризмі. Найбільш поширеними видами туризму в Україні є зелений, культурно-пізнавальний та рекреаційний туризм. Їхня частка в загальній структурі туризму становить 21,8%.

На рис. 1 наведено розподіл видів туризму в Україні станом на початок 2014 р.

Індустріальний туризм входить до культурно-пізнавального виду туризму. Проте займає невелику частку в цьому виді через те, що він не є надто поширеним в Україні, багато людей навіть не здогадуються, що такий вид туризму взагалі існує.

Загалом індустріальний туризм (промисловий туризм) — це дослідження туристами територій, будівель та інженерних споруд виробничого або спеціального призначення, а також будь-яких закинутих споруд з метою отримання психологічного, естетичного або дослідницького задоволення [3].

Техногенний туризм Казакова Т. А. [4] розуміє як тимчасове переміщення людей з місця свого постійного мешкання в іншу місцевість у вільний час в цілях відвідання промислових і супутніх з ними антропогенних ландшафтів, без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці. Тобто мова йде про відвідування як промислових об'єктів (діючих або закинутих), так і будівель або інженерних споруд виробничого або спеціального призначення.

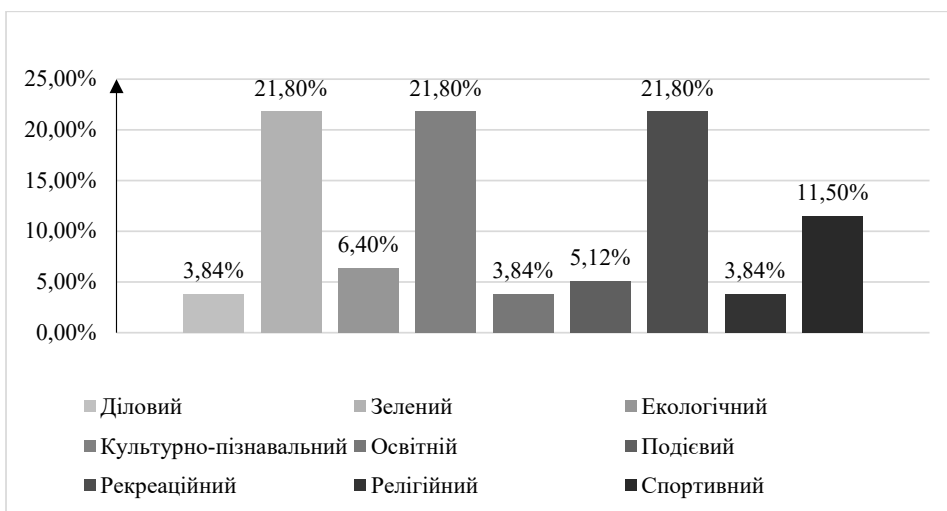

Рис. 1. Розподіл видів туризму в Україні станом на початок 2014 р.
* складено автором на основі [2]

Промисловий туризм відомий європейському споживачу даного виду послуг досить давно. Починаючи з 1930 р. організовувались екскурсії на автомобільний завод Peugeot. Чудовим прикладом одного із таких проектів може слугувати використання занедбаної бельгійської шахти Vlegny-Mines. Заходи щодо її переобладнання були розпочаті відразу після закінчення гірничих робіт. Це був успіх, адже вже в 1980 р. новий туристичний об'єкт відвідали 23 тис. туристів, а в 1982 р. — понад 40 тис.

Промисловий туризм — це чудова альтернатива не тільки для туристичних агенцій, а й для споживачів. Людині завжди цікаво побачити своїми очима процес виробництва того, чим вона користується щоденно, наприклад, продуктів харчування. Крім того виробник має чудову можливість показати споживачам, що все виробництво продукту іде на найвищому рівні за всіма стандартами якості.

Індустріальний туризм містить в собі декілька підвидів [5]: сталкінг; інфільтрація; дигерство; пасивний та комерційний індустріальний туризм; постпаломництво; руфінг; сурвівалізм.

Найперспективнішою територією для розвитку індустріального туризму в Україні є Донеччина, Криворізький басейн, Закарпаття, Чорнобильська зона відчуження і Карпатський регіон. На сьогоднішній день відомий спеціальний тур до соляної шахти м. Соледару (Донецька обл.). Вхід в шахту здійснюється в спеціальному ліфті (клітці), на глибину близько 300 м. На території шахти діє оздоровчий санаторій, де відповідні фахівці проводять лікувальні процедури за допомогою солей. Також для відвідувачів, які прагнуть більших вражень, діє пропозиція, що передбачає ночівлю в спеціальних кімнатах, де всі стіни соляні.

На Закарпатті в містечку Солотвино також практикують екскурсії в соляні шахти, там діє одна соляна шахта, в яку постійно проводяться тури. Закарпаття славиться виробництвом вина, тому місцеві виробники вина часто організовують тури на свої заводи, щоб показати людям процес його створення. Також часто організовуються фестивалі, де люди можуть побачити і взяти участь у процесі самого виробництва вина.

На Прикарпатті значного розмаху набуває деревообробне виробництво, тому власники цих підприємств проводять екскурсії для місцевого населення, школярів, де показують процес обробки деревини, виготовлення меблів та іншої продукції.

Часто організовуються екскурсії для студентів вищих навчальних закладів. Адже це є корисним для студентів, які в майбутньому можуть використовувати отриману під час екскурсій інформацію для кращого засвоєння матеріалу.

Практика проведення екскурсій на промислові об'єкти існує і в м. Кривий Ріг, проте такі екскурсії тут носять не систематичний, а скоріше разовий характер. Проведено екскурсію на шахту «Батьківщина» — найглибшу залізородну шахту Європи, де екскурсантів було опущено на горизонт глибиною 1315 м. Кривий

Ріг має великий потенціал для розвитку індустріального туризму, певною мірою він може стати осередком даного виду туризму. Тут зосереджено 45 шахт із видобутку залізної руди, 41 кар'єр, 89 відвалів, 26 провальних зон і зон зсування в полях шахт, 15 шламосховищ, 27 спелестологічних об'єктів (розкриті старі штольні, штреки, шахти, гезенки, провальні колодязі тощо), 6 енергетичних підприємств, 5 металургійних підприємств, 28 машинобудівних, 5 хімічних, 14 будівельних, 9 деревообробних підприємств, 5 підприємств легкої і 12 харчовій промисловості. Для Кривого Рогу характерна багата індустріальна спадщина, що включає залишки (понад 800) виробничих об'єктів, залізниць, гідротехнічних споруд, мостів, стародавніх гірничопромислових ландшафтів, залишки робітничих поселень тощо.

Чорнобильська зона відчуження є, мабуть, найбільш розвиненою на даний час індустріальною пам'яткою на території України, яку постійно відвідує велика кількість туристів, щорічно зону відчуження відвідує кілька тисяч туристів — екстремалів. Відвідують атомну електростанцію (АЕС) як вітчизняні, так і іноземні туристи. За 2016 р. ЧАЕС відвідало близько 36 тис. осіб. На даний момент планується провести реконструкцію деяких готелів, щоби туристи, за наявності бажання, мали можливість переночувати в «зоні», відчувши себе сталкером.

Великим поштовхом для відвідування ЧАЕС стала всевітньовідома комп'ютерна гра «S.T.A.L.K.E.R.», події в якій відбуваються в часи після вибуху реактора ЧАЕС. На сьогодні багато туроператорів організовують екскурсії до «зони відчуження», серед запропонованих екскурсій є: 1-денні, 2-денні, 3–7-денні, індивідуальні екскурсії, екскурсії всередину ЧАЕС, АВІА-екскурсії, та «Чорнобиль-2».

Великий досвід у сфері індустріального туризму належить іноземним країнам, де він набуває значного поширення і є популярним не тільки серед молоді, але й дорослого населення, яке цікавиться сучасним виробництвом, або старими, раритетними інструментами та верстатами.

Індустріальний туризм, хоча й не посідає домінуючих місць на світовому туристичному ринку, проте за кордоном уже чітко зайняв певну нішу на туристичному ринку. Так екскурсії на підприємства видобувної промисловості, зокрема, в шахти, рудники, кар'єри відмічені на 4 континентах. Шахтний туризм поширений у Польщі (шахти Величка та Бохні), Швеції (залізородні шахти м. Кірина), Естонії (сланцеві шахти Кохтла-Нимме), Норвегії (мідний рудник Ророс), Чехії (срібний рудник Кутна-Гора), Словаччині (золоторудна шахта Банска Штявница), Росії (в Хібінах, Солікамську, Воркуті), Чилі (мідний рудник Чукікамата), ПАР (алмазні шахти Кімберлі), Австралії (золоті шахти м. Теннант Крік), Фінляндії [6].

Хрестоматійними прикладами збереження, реновації та заповідання індустріальної спадщини стали стара промислова зона Манчестера (Великобританія),

металургійний центр Берслаген (Швеція), музей Орсе (Франція), промисловий парк Лоуелл (США), парк Дуйсбург-Норд (Німеччина), Нижньотатіський державний музей-заповідник гірничозаводської справи Середнього Уралу [7].

Хотілося б звернути увагу на досвід двох країн-сусідів які, як і Україна, мають великий потенціал для розвитку індустріального туризму. Зокрема на увагу заслуговують індустріальні пам'ятники Польщі, якими активно цікавляться туристи. Наприклад соляна шахта Гвідо, яку лише в літні місяці відвідали 18 тис. осіб. Це являється абсолютним рекордом відвідувачів даної технічної пам'ятки. Шахта була відкрита для туристів у червні 2007 р. Протягом чотирьох років її відвідали 241 тис. осіб. Туристи, здебільшого відвідують шахту Гвідо в м. Забже, так як на даній території індустріальних пам'яток є небагато. Також велика кількість туристів відвідує Сомобирську ТЕС в м. Битому.

У Росії існує достатня кількість об'єктів індустріального туризму. Російські виробничі підприємства мають великий потенціал для його розвитку. Підприємства таких промислових центрів, як м. Воронеж, м. Челябінськ, м. Ліпецк і багато інших підприємств на даній момент є готовими прийняти перших туристів. Вже сьогодні можна відвідати Московські нафтопереробний і сміттєспалювальний заводи, сталеливарне виробництво в м. Коломні. У Росії на промисловий туризм припадає лише 1% турринку. Лівову частку цього обсягу займають дві столиці — Москва та Санкт-Петербург. Однак, потенціал є у багатьох російських міст.

Як бачимо, індустріальний туризм хоч не займає домінуючу частку, проте у даних країнах набуває значних розмахів. Саме тому, щоби український ринок індустріального туризму зміг зайняти належне місце серед ринків країн, у яких він значного рівня розвитку, потрібно знайти вирішення проблем, які на даний час суттєво стримують розвиток даної галузі. До

них можна віднести: недостатній розвиток правової бази України в туристичній сфері, зокрема в розрізі регламентування саме даного виду туризму, адже в ЗУ «Про туризм» [8] специфіка його здійснення чітко не прописана; відсутність єдиних методик і стандартів для здійснення оцінювання індустріального туризму, що зумовлює низьку якість наданих туристичних турів; відсутність кадастру старих закинутих промислових об'єктів, що ускладнює процес формування відповідних пропозицій туристичними фірмами, а також підготовки якісних рекламно-інформаційних матеріалів, які дадуть можливість ефективного просування даного виду туризму; незацікавленість місцевої влади та керівництва промислових об'єктів в організуванні та просуванні індустріального туризму; відсутність спеціально підготовленого персоналу та відповідних умов, а також низький рівень безпеки промислових установ, що спричиняє низький рівень надання послуг та відсутність комфорту для туристів, які формують попит на даний туристичний продукт; ціни на послуги з індустріального туризму мають низьку додану вартість, що зумовлює їх невисоку прибутковість, та відсутність зацікавленості з боку туристичних фірм та туроператорів.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладене вище зазначимо, так як в Україні є значна кількість покинутих та діючих індустріальних об'єктів, то розвиток і реалізація туристичної стратегії, центром якої є промисловий туризм, безсумнівно позитивно позначиться на економічних результатах функціонування кожного регіону та України в цілому. Базова умова — максимальне задоволення всіх вимог і вподобань споживачів. Важливим чинником у даній ситуації є не тільки формування якісної інфраструктури для розвитку індустріального туризму в регіонах, але й якісний маркетинг даного туристичного продукту як і на українському, так і на міжнародному ринку загалом.

Література

1. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: [монографія] / за заг. ред. професора В. Г. Герасименко. — Одеса: Астропринт, 2013. — 334 с.
2. Туризм в Україні. Класифікація та види. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3345>
3. Індустріальний туризм. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індустріальний_туризм
4. Індустріальний туризм і міські дослідження. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://infotour.in.ua/industrial_tourism.htm
5. Казаков В. М. Техногенний туризм в системі природокористування / В. М. Казаков, І. І. Мещанін, Т. А. Казакова, О. Й. Завальнюк // Екологія і раціональне природокористування: Збірник наук. праць Сумського держ. Пед. університету ім. А. С. Макаренка. — 2006. — с. 221–229.
6. Казакова Т. А. Екскурсії в шахту — перспективний напрямок розвитку техногенного туризму / Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної географії та ландшафтознавства: Мат. II міжнар. наук. конф. — Кривий Ріг, 2005. — с. 124–127.
7. Тютюнник Ю. Г. Охрана и заповедание индустриальных ландшафтов / География и природные ресурсы. — 2006. — № 2. — с. 34–41.
8. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>